

Impactul „Celor Trei Valuri Töfler” în economia și societatea arădeană în perioada anilor 1965-1989

The Impact of „The Three Tofler Waves” in the Economy and Society of Arad, in the 1965-1989 Time Period

*Adrian Nițu
Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad*

Abstract

In earlies 80-ies Alvin Töfler published a book – The Third Wave - with an important influence on the social research in that time. Using the framework of this social model, this research emphasis the impact of „The Three Waves” social evolution on the communist society in Romania and in the county of Arad between 1965 - 1989.

Considering the level of occupation in agriculture, industries and services as a guide to describe the dimension, evolution and the power of each of „The Three Waves”, we find out that Arad county society reached the second wave (the industrial society) in 1980, when the occupied population in industry become higher than in agriculture(100,6 thousand in industry versus 87,6 thousand inhabitants in agriculture). In average, in the country the same moment was reached in 1975 five years before Arad. „The Third Wave” society started in Arad in 1992, when the occupied population in services exceeded the number of the occupied population in industry.

Key words: *Alvin Töfler, Cele Trei Valuri, populație ocupată, Arad, România*

În lucrarea de referință The Third Wave (Al treilea val) pe care a publicat-o în anii 80 Alvin Töfler modela societatea globală și tendințele procesuale ale ei printr-un nou concept al celor trei valuri. Plecând de la cele trei mari sectoare economice: agricultura, industria și serviciile, autorul compară dezvoltarea lor istorică, întrepătrunderea perioadelor de dezvoltare, acțiunea celor trei categorii de societăți corespunzătoare: agrară, industrială și a serviciilor, cu trei valuri care se înalță, coboară, își modifică viteza în momentul când ating apogeul și apoi coboară cu altă viteză, făcând loc valului următor. Practic cele trei valuri coexistă, doar că nivelul fiecăruia

variază în timp, fiecare dintre ele având ponderea cea mai importantă în perioade istorice diferite în timp și în spațiu, de la o economie la alta.

El definește și personajele caracteristice celor trei valuri, cultura proprie fiecărui val, obiceiurile, comportamentele și evenimentele ce definesc cele trei fațete sociale, procesul revoluționar care face tranziția de la dominația unui val la puterea celui alt val. *„Pornind de la ideea foarte simplă că apariția agriculturii a fost prima cotitură în dezvoltarea socială a omului și că revoluția industrială a constituit al doilea moment crucial, abordarea mea nu le consideră fenomene distincte produse cândva, ci valuri de schimbare care s-au deplasat cu o anumită viteză.”* (Töfler, 1981).

Cele trei valuri încep la momente diferite de timp și spațiu se înalță cu viteze diferite în funcție de economia și societatea locului și se sting (fără să dispară), cu ritmuri diferite, mișcarea lor fiind permanentă, cele trei valuri coexistând, însă fiecare într-un stadiu propriu de dezvoltare. *„Primul val de schimbare nu se epuizase încă la sfârșitul secolului al XVII-lea când a izbucnit revoluția industrială în Europa, declanșând Al Doilea Val de schimbare pe planeta noastră. Noul proces – industrializarea – a început să se deplaseze mult mai repede peste națiuni și continente. Două procese de schimbare separate și distincte se desfășurau astfel pe pământ, cu viteze diferite. Astăzi Primul Val s-a potolit..... Forța acestui uriaș Prim Val este de fapt consumată. Între timp Al Doilea Valcontinuă să avanseze. Multe țări până acum esențialmente agricole, se luptă să construiască oțelării, uzine de automobile, filaturi și țesătorii, căi ferate și fabrici de produse alimentare. Impulsul industrializării se simte încă. Al Doilea Val nu și-a epuizat toată forța. În timp ce acest proces continuă, s-a pornit însă un altul și mai importantun Al Treilea Val, puțin cunoscut”.* (Töfler, 1981)

În anul 1981 când Töfler a publicat cartea, România era în plin proces de industrializare cu toate că se prefigura incapacitatea de plată. Se construiau fabrici, combinate de utilaj greu (CUG), se investeau resurse importante în proiecte industriale energofage și proiecte imobiliare de proporții gigantice. Adică România era în plin avânt al celui de-Al Doilea Val. Se pune problema dacă acest proces devenise suficient de puternic încât să întrecă Primul Val, respectiv societatea economică agrară. Iar o a doua analiză trebuie să arate dacă existau premisele celui de Al Treilea Val în societatea românească.

Din punct de vedere al reperelor temporale economice și sociale Alvin Töfler definește apogeul celui de-Al Doilea Val și nașterea Celui de Al Treilea Val ca fiind momentul în care populația ocupată în servicii o depășește pe cea ocupată în industrie, considerând că acesta este semnalul

macroeconomic al apariției unei noi societăți cu un puternic caracter informațional, cu metode de producție și tehnologii noi, cu abordări revoluționare a problemelor de mediu, cu surse de energie noi, diversificate și regenerabile, cu globalizare accelerată, cu școli și cu firme radical modificate, cu modificări în sociologia familiei, cu informatizare mondială și transfer global de informații, cu casa electronică etc.

„..... vom considera că Primul Val a început prin anul 8.000 î. Chr. și că a dominat pământul fără nici un rival până prin anii 1650-1750. După aceea, Primul Val și-a pierdut din avânt pe măsură ce se întetea Al Doilea Val. Civilizația industrială, produs al celui de Al Doilea Val, a dominat la rândul ei planeta, până când și ea a ajuns la apogeu. Această cotitură istorică s-a produs în Statele Unite, în deceniul care a început aproximativ în anul 1955 - deceniul în care pentru prima oară, funcționarii și lucrătorii din servicii au depășit numeric pe muncitori. Același deceniu a văzut introducerea masivă a calculatorului electronic, avioanele cu reacție pentru pasageri, pilula anticoncepțională și multe alte inovații cu efecte imense. Exact în același deceniu a început să-și adune forțele în Statele Unite, Al Treilea Val. De atunci el a ajuns – la date puțin diferite – în majoritatea celorlalte țări industrializate ca Marea Britanie, Franța, Suedia; Germania, Uniunea Sovietică și Japonia. Astăzi toate țările avansate se clatină în urma ciocnirii celui de Al Treilea Val de economiile și instituțiile învechite și ruginite ale celui de Al Doilea Val.” (Töfler, 1981).

Erau oare instituțiile României socialiste „învechite și ruginite” la 1980? Avea oare societatea română o viziune asupra viitorului? Partidul Comunist avea viziunea industrială, dar oare restul societății românești începuse să simtă creșterea celui de-Al Treilea Val? Vom răspunde la aceste întrebări în continuare.

Economia Aradului, agrară din cele mai vechi timpuri, a început dezvoltarea industrială la începutul secolului al XIX-lea la 50-100 de ani după începutul celui de-Al Doilea Val în vestul Europei și America. Orașul Arad avea atunci o veche tradiție meșteșugărească provenind din secolele XVII – XVIII . „Încă de prin anul 1731 meșteșugarii din Arad căutau să se unească în bresle care să le asigure funcționarea liberă a meseriei. Breslașii cei mai vechi ai Aradului sunt cojocarii, aceștia s-au unit la 1702. Timp de 16 ani, această breaslă a fost singura breaslă arădeană care își oferă serviciile pe ulițele sau în prăvăliile urbei. Aradul capătă un avânt economic abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când numărul de bresle în Arad crește. În jurul anului 1800 existau prin Arad circa 358 de maiștri breslași” (Rogojan, 2013).

Dar breslele sunt o formă de organizare medievală, caracteristică societății agrare, ele doar anunță apropierea revoluției industriale.

Momentul de răsărit al industrializării arădene se întâmplă de fapt în prima parte a secolului al XIX-lea. După acest moment, putem vorbi de industrie în Arad. Primul conflict între cele două valuri, societatea arhaică agrară față în față cu societatea industrială ce tocmai începuse să-și impună valorile, este revoluția de la 1848. *”...când se abat peste o societate două sau mai multe valuri de schimbare uriașe și nici unul dintre ele nu se dovedește încă dominant, imaginea viitorului este fisurată. Devine extrem de greu de deslușit sensul schimbărilor și conflictelor care survin. Ciocnirea valurilor creează un ocean furios plin de curente opuse, de bulboane și vârtejuri care ascund marea istorică mai importantă din adâncuri.”* (Töfler, 1981).

Societatea industrială arădeană răsare deci după 1800, începe să evolueze, să crească, să-și întindă în drepturi, însă mai are de așteptat aproape încă două secole până în anul 1980 pentru a consemna declinul societății agricole și cucerirea puterii de societatea industrială.

Industrializarea a atins un moment important la început de secol XX, când orașul Arad devenise un oraș industrial în plină ascensiune, dar comitatul Arad rămânea în continuare preponderent agrar. Aradul se afla deci în acea perioadă pe creasta Primului Val, societatea rurală arădeană fiind fundamental agrară. Primul Război Mondial creează o primă sincopă în dezvoltarea industrială a orașului și județului. În perioada interbelică, societatea industrială arădeană a crescut, s-a consolidat, fiind însă încetinită din evoluție de bombardamente și război iar, mai apoi, de naționalizarea comunistă. După război, regimul comunist a avut în industrializare principalul obiectiv economic. Cu toate că industria județului Arad a fost finanțată insuficient de regimul comunist, are o rată de creștere care-i permite să depășească producția marfă agricolă încă din anii '50 și să anunțe de pe atunci că județul Arad este din nou în plin val al industriei, cel de Al Doilea Val. Acest val se înalță și crește, depășind Primul Val în anul 1980, când populația ocupată în industrie o depășește pe cea din agricultură.

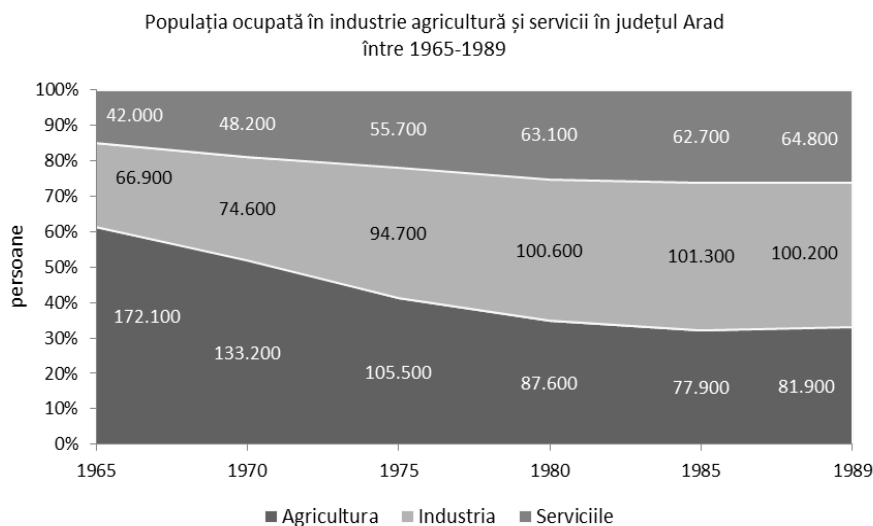
În Aradul anului 1980 agricultura ajunsese la apogeu, valul societății industriale îl depășea pe cel agrar, dar oare restul ingredientelor sociale caracteristice celui de-Al Treilea Val se ridicau la orizontul societății Aradului? Elementele legate de tehnologii noi, de informatizare, putem spune că erau în funcțiune la nivele incipiente în societatea industrială arădeană, dar accesul la informații, libertatea de exprimare, noi instituții, abordarea unor probleme legate de sărăcie, de mediu, de viață socială și

relații umane în cadrul unei societăți viitoare erau teme ce nu puteau fi abordate în societatea industrială comunistă arădeană.

În figura 1 este prezentată evoluția populației ocupate în industrie, agricultură și servicii a județului Arad între 1965 și 1989. Dacă în 1965 populația ocupată în agricultură era majoritară, reprezentând peste 60% din populația ocupată totală, vedem cum ea scade progresiv (aici nu vom analiza motivele care țin și de așa numita „industrializare forțată” prin care se făceau relocări ale populației de la sat la oraș) și în anul 1980 ajunge la 30%, înjumătățindu-și ponderea și numărul.

Pe de altă parte, populația din industrie reprezenta în 1965 23,81% din populația ocupată a Aradului, fiind depășită de populația ocupată în agricultură. Anul 1980 reprezintă momentul în care populația ocupată în industrie ajunge la 100.600 de persoane, depășind populația ocupată în agricultură (87.600).

Figura 1

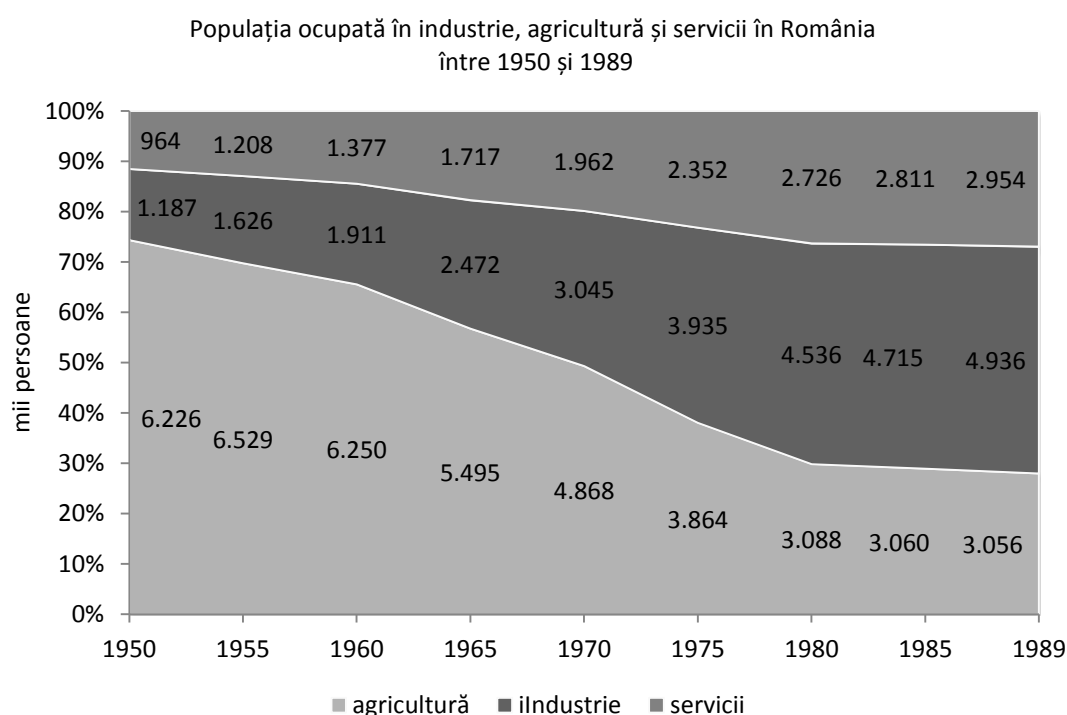
Putem arăta că în anul 1965 populația ocupată în servicii (societatea arădeană a viitorului) reprezentată de comercianți, profesori, educatori, învățători, medici, funcționari publici, bancheri, ceferiști, ziariști, proiectanți, oameni de știință, oameni de cultură, artiști, cler, se situa la un nivel de 14,95% din totalul populației arădene ocupate. În anul 1980 însă, societatea agricolă arădeană era reprezentată de 34,86% din populația ocupată, pe când reprezentanții societății industriale dețineau 40,03% câștigând o poziție dominantă. Iată că și serviciile cresc în pondere,

exponenții societății viitorului ocupând 25,11% în stratificarea sectorială arădeană.

În figura 2 este prezentată evoluția numărului de persoane ocupate în industrie, agricultură și servicii la nivel național. Surprinzător este că încă din 1975 populația ocupată în industrie o întrece pe cea ocupată în agricultură, ceea ce înseamnă că România pe ansamblu a atins valul industrializării încă de la mijlocul deceniului opt al secolului XX.

Dacă în 1950 România era o țară eminentamente agrară, cu 74,32% din populație ocupată în agricultură și numai 14,17% în industrie, iată că în 1975, datorită unei politici constante de industrializare, populația ocupată în agricultură scade la 38,06% față de populația ocupată în industrie, care ajunge la 38,77%. Populația ocupată în servicii reprezenta în 1950 11,51%, pentru ca în 1975 să ajungă la 23,17%.

Figura 2

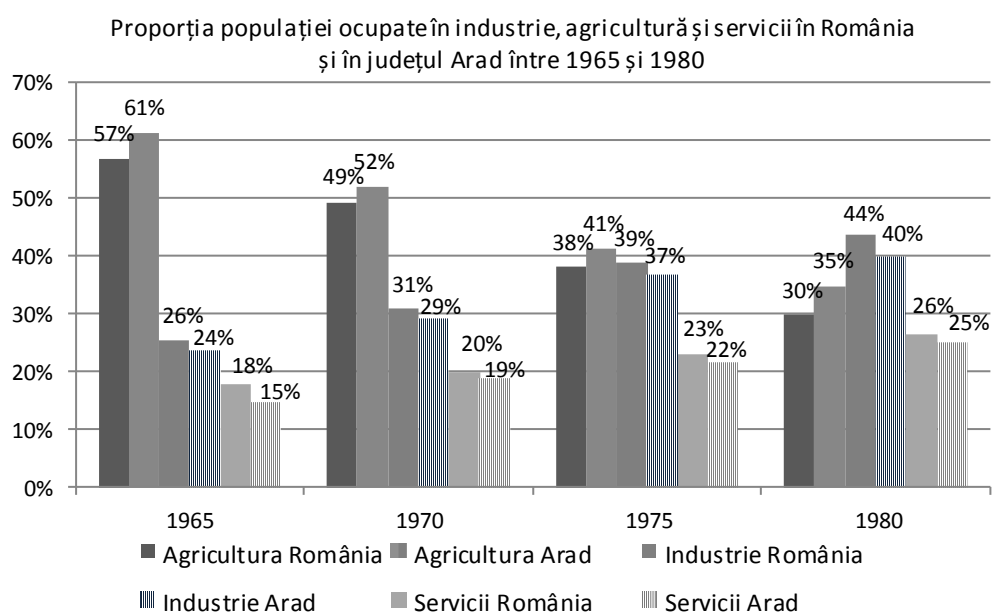
În figura 3 sunt prezentate comparativ nivelele de ocupare în agricultură, industrie și servicii, între județul Arad și media națională între

1965 și 1980. Se observă astfel decalajul populației ocupate în industria Aradului față de media națională.

În 1965 Aradul avea o economie preponderent agrară, din moment ce populația ocupată în agricultură reprezenta 61%, față de nivelul național care era de 57%. În industria arădeană erau implicați 24% din totalul populației ocupate, pe când media națională era de 26%. Și sectorul serviciilor era doar de 15% în județul Arad iar la nivelul țării populația ocupată în servicii ajunsese la 18%. Decalajul se reduce în 1975, când populația ocupată în industrie era 37% la Arad și 39% pe plan național, iar în agricultură Aradul avea 41% din populație ocupată, proporția pe țară fiind de 39%.

Sigur că aceste proporții de laborator nu pot explica exhaustiv devenirea socială, însă ne dau o imagine a evoluției în timp a opțiunilor ocupaționale, a influențelor sociale și sectoriale arădene și naționale.

Figura 3

Ei bine, după anul 1980 societatea industrială arădeană începea să adopte multe din valorile societății celui de Al Treilea Val. Echilibrul social la care s-a ajuns în 1980 se menține, iar ponderile celor trei categorii ocupaționale ale populației nu se modifică până în 1989.

În anul 1981 Töfler spunea: „Astăzi în Statele Unite - cât și în multe alte țări, ciocnirea dintre Al Doilea Val și Al Treilea Val dă naștere la tensiuni sociale, conflicte periculoase și tendințe politice noi și ciudate, care nu mai țin cont de împărțirile obișnuite în clase, rase, sexe, sau partide. Această ciocnire periculoasă provoacă haos în terminologia politică tradițională... (...) În multe țări, clasa muncitoare, care favoriza prin tradiție politicile «progresiste» - ca redistribuirea venitului, se situează acum frecvent pe poziții «reacționare» față de drepturile femeilor, codul familiei, imigrare, impozite sau regionalizare. Deseori «stânga» tradițională este în favoarea centralizării, foarte naționalistă și antiambientală” (Töfler, 1981).

Figura 4

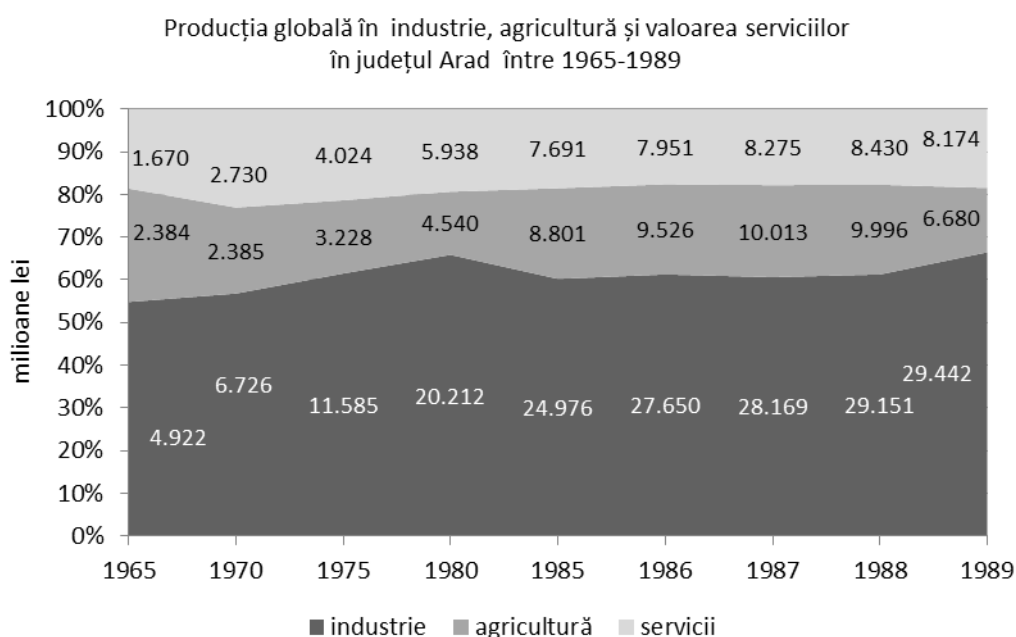

Figura 4 prezintă rezultatele economice ale celor trei sectoare sociale arădene. Sunt afișate în evoluție, între 1965 și 1989, producția globală industrială și agricolă împreună cu valoarea serviciilor economice, respectiv comerțul împreună cu serviciile pentru populație.

Vedem că valoarea comerțului și a serviciilor depășește încă din 1970 producția globală agricolă, pentru că în ultimul deceniu după 1980 să fie din nou depășită de producția agricolă mai ales datorită creșterii prețurilor alimentelor - un nou argument al situației de declin social al

sistemului comunist instaurat în România și la Arad, mai ales după anul 1981.

Societatea arădeană a ultimului deceniu din regimul comunist se afla într-o fragilă stabilitate cantitativă și structurală, însă valorile, cultura și viziunea unei societăți viitoare se insinua în plan ideatic. Sorgintea economică și socială a revoluției de la 1989 își are explicația și în mișcarea celor trei valuri arădene, prin confruntarea dintre o societate industrială centralizată, comunistă, planificată, orientată spre industria grea, cu instituții învechite ce oprimbau populația, cu un partid unic ce avea controlul total al fiecăruia dintre cetățenii săi, în contradicție cu o societate postindustrială în primul rând, cu democrație în politică și societate, cu informatizare și acces la informații pentru toți cetățenii, cu grijă față de mediu, cu tehnologii și industrii noi, cu energii regenerabile și cu o viziune pozitivă asupra viitorului.

Societatea nu poate fi restructurată rapid, chiar dacă revoluțiile au acțiune violentă de multe ori, însă viziunea asupra unor noi reguli și comportamente sociale poate aduce modificări profunde în economie și societate. Astfel, structura ocupațională a Aradului va fi radical schimbată de noua ordine politică, socială și economică de după 1990.

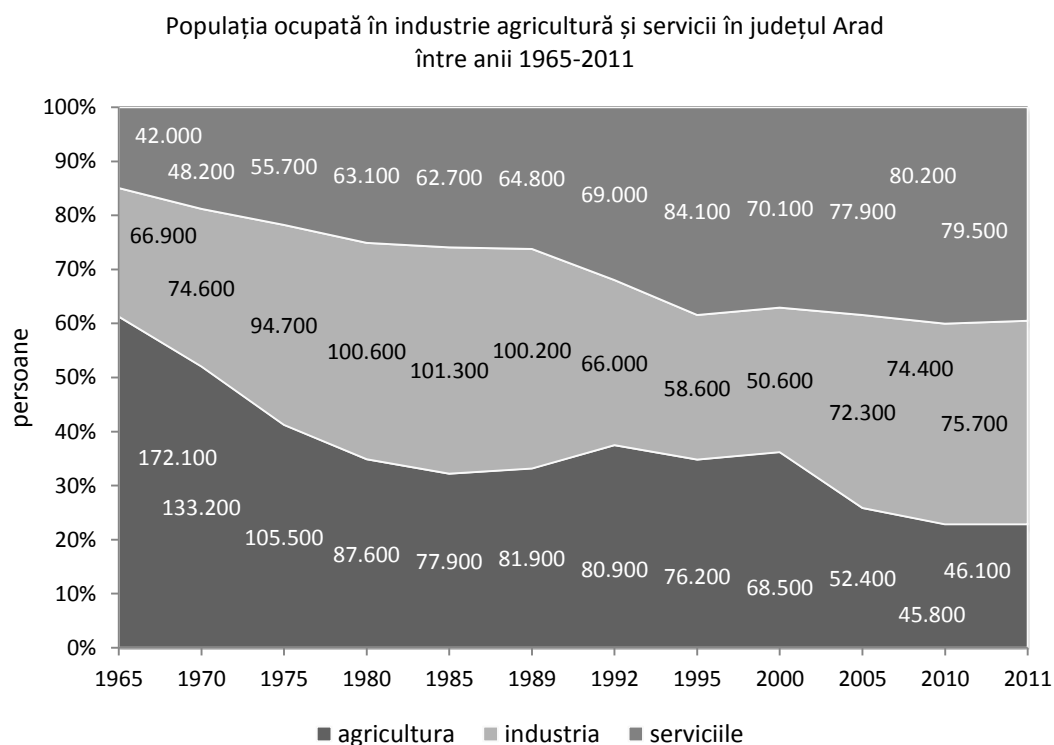
În figura 5 este prezentată evoluția populației Aradului ocupată în agricultură, industrie și servicii până în anul 2011, pentru a demonstra că revoluția politică din 1989 a produs și o cotitură ocupațională fundamentală. Iată, anul 1992 este momentul în care, în județul Arad, populația ocupată în servicii depășește populația ocupată în industrie, situație care se menține și după anul 2000, când în Arad începe un proces de reindustrializare.

Între 1989 și 1992 populația ocupată în industrie scade dramatic de la 100.200 persoane la 66.000, pe când populația ocupată în servicii crește de la 64.800 la 69.000 de persoane, reprezentând astfel un indicator al celui de Al Treilea Val.

Al Treilea Val va ajunge și la Arad în anul 1992 după ce începuse în 1955 în Statele Unite ale Americii.

Deceniul 1990-2000 este atipic, agricultura revenind în avantaj față de industrie datorită mai ales restructurărilor profunde în economie ca urmare a privatizării, a procesului de retrocedare a averilor, a problemei fondului funciar sau, mai ales, a schimbării regulilor de piață. După anul 2000 Aradul intră într-un proces de reindustrializare pe alte coordonate (oare mai apropiate unui „Al Patrulea Val”?).

Figura 5

Bibliografie

- Comisia Națională de Statistică, 1975. *Anuarul demografic*. București: s.n.
- Comisia Națională pentru Statistică, 1990. *Anuarul Statistic al României*. București: Combinatul Poligrafic București.
- Direcția Centrală de Statistică, 1978. *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. București: s.n.
- Direcția Centrală de Statistică, 1980. *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. București: s.n.
- Direcția Centrală de Statistică, 1983. *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. București: s.n.
- Direcția Județeană de Statistică Arad, 1971. *Anuarul Statistic al Județului Arad*. Arad: s.n.
- Direcțiunea Centrală de Statistică, , 1957. *Anuarul Statistic al RPR*. București: Editura Științifică.
- Rogojan, E., 2013. <https://blogaradean.wordpress.com/2013/01/19/55/>. [Interactiv] [Accesat 5 noiembrie 2014].
- Töfler, A., 1981. *The Third Wave*. New York: Bantam Books.